

Соколёнок

6/2021

ноябрь – декабрь

Кард

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АҚЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

Чи гъвечи дустар!

Ингъе 2022 лагъай цийи йис алукъзава. «Кард» журнал кхъенвачтIа, ам кхъидай вахт алатзавайди рикIел хуьх.

«Кард» журналди квез хайи халкъдин тарих чириз куьмекда. Халкъдин манияр чирда. Халкъдин милли игит Шарвилидикай, махарикни къисайрик квай Аци-Бацидикай, КIватIи-КIватIашакай суьгъбетар ийида.

Журналда чна халкъдин адетрикай, къугъунрикай кхъизва. «Квез чидани?» разделди вири хилерай куь чирвилер артухарда.

Чи гъар са касдин къанажагъ, марифат, ахлакъ хайи чIал, Ватан кIан хъунилай, жуван тарих, культура чир хъунилай башламиш жезва. Жуван чIалал акъатзавай ктабар, журналар, газетар и рекъе куь куьмекчияр я. Абур кхъизвай бажарагълу инсанрин мурад-метлеб куь милли руьгъ хуьн, милли зигъин мегъкемарун я. АкI хъайила квекай гъардакай уьткъем инсанар жеда.

«Кард» журнал кхъиз рикIелай ракъ-урмир, чи азизбур!

Къияс Межидов

1911 - 1974

Къияс Межидов. Гъар са гъам гъвечІи, гъам чІехи лезгиди, дагъ-устанвиди адан тІвар еке гъуърметдивди къада. Адан тІвар къурла, чи виликай инсанда, уьмуърдал ашукъ, тІебиатдал гъейран тир къадирлу, мергъметлу инсандин къамат карагда.

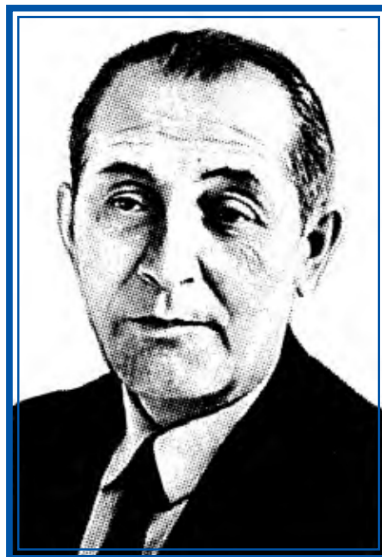
Алай йисуз бажарагълу писателдин 100 йис тамам жезва.

Гъайиф хъи, ам чи арада амач, 36 йис идалай вилик Къияс Межидов рагъметдиз фена.

Къияс Межидов 1911 лагъай йисуз Ахцегърин хуьре дидедиз хъана. Адан буба Бакуда нафтІадин мяденра балугъчи тир. Бакудин мектебра кІелдай йисара Къияс Межидова литературный кІватІалра иштиракна, ана ам Азербайжандин машгъур писателар тир Сулейман Рустам, Гъуьсейн Джавид хътин ксарихъ галаз таниш хъана. КІелунар акъалтІайла, Къ. Межидова хейлин йисара лезги мектебра, газетра, къайда хуьдай идарайра кІвалахна.

1954 лагъай йисалай еке бажарагъ гъиссзавай писатель, гъукуматдин къуллугъар туна, яратмишунин рекъел элячІна ва уьмуърдин эхирдалди ада вичин вири къуватар гъа рекъе ишлемишна.

Дагъустандин халкъдин писатель Къияс Межидов лезги ва урус чІаларал акъатнавай хейлин ктабрин ва са къадар пьесайрин автор я. Амма гъвечІи аялар патал кхъенвай ктабри адан уьмуърда къетІен чка къазва. Ингъе абурукай са бязибурун тІварар: «Зи гъвечІи дустариз», «Лу-

вар квай дустар», «Дагъларин аялар», «Турфан», «Стхаяр» ва масабур.

Къ. Межидован «Къашкъа духтур», «Дагъларин деринрин булахар», «Хайи чилин таватар» тІвар алай романар, «Дагълар юзазва», «Рушарин багъдин сирер», «Къени къуншияр» ва хейлин маса ктабар кІелдайбурун рикІ алай ктабар я.

Къ. Межидован «Партизандин хзан», «Урусатдин цукъ», «Ашукъ Саид» (Х. Тагъирахъ галаз санал кхъена) тІвар ганвай пьесаяр гъамишалугъ яз Лезги театрдин репертуарда гъатна.

Къ. Межидов Дагъустандин халкъдин писатель лагъай чІехи тІварцІин, «Знак почета» ордендин, са хара медалрин ва Гъуърметдин грамотайрин сагъиб я. Адан яратмишунри чи руьгъдин хазинада лайихлу чка къунва. Вичин бажарагъ хайи чилин, хайи халкъдин, хайи тІебиатдин къуллугъда акъвазарай чІехи рикІ авай писатель Къияс Межидовал чна гъамиша дамахда.

Багъдин манн

Къияс Межидов

Лезгийрихъ са мисал ава, лугъуда: «Гъуълягърикай башламишай ихтилат яргъал Багъдатов агакъдалди куътягъ жедач». Вучиз лагъайтIа, и мурдаррихъ галаз са гзаф кърхулу вакъияр алакълу я.

Ингъе, къени и мурдар, кърхулу затIарикай «Гуъне» тIвар алай дагъларин этегра лакар атIана, чилер дуъзарна кутунвай багъдани ихтилатар кбиле физва. Абурукай суъгъбет куъгъне багъманчи Алакълудиди башламишна, ада чаз гъуълягъри тараш авур куълуъ кършарин пуд мугъ кълурна.

– Ибур гъуълягърин сифте къачагъвал туш, – лагъана ада – икI хъайитIа, чи багъдай вири нуъкIер катда. ГъикI за зи дустар нуъкIериз куъмек ийидатIа, зи акълудиди кълатIузвач.

Гъакъикълатда багъда са акълван нуъкIер авачир, авайбурни кърсурнавай, эсиллагъ секин тушир. ВакIан кIирийрин ва жикIийрин куларай са шумуд нуъкI еке кълал гваз кърарагъна. Инийрин куларай къркълулиф катна, а куларин кълелай цIицIпепеди кълалбулукъ квай гъараяр ийиз, лув гузва, якъин и кулара ничхирар патал еке кърхулувал авайди ашкара тир. Алакълудиди чин чIурна, адан шабалтдин ранг алай вилерин кърехрив ажугълувилин шуъткъверар кIватI хъана.

– Къез аквазвани, инсанар! И къллабулукъвилер вири туъретмишзавайбур кулара авай гъуълягъар я, кафирри зи кършарин мукар жагълуриз, абур та-

рашзава. А завалар зи багъда гзаф хъанва, им хийирдин лишанар туш, инсанар! Заз и мукъвара гъуълягърин еке са межлис яни, сувар яни, яс яни чидач, са гзаф гъуълягъар санал акуна. Абур и мярекатдик къланни цIудалай гзаф квай. Абур атIа кълвахрин кIаник квай булахдал фена. Чпизни садахъланни кичIевал авачир. Заз, лагъайтIа, абур гзаф такIан затIар я. Абуруз завай килигизни жедач...

Алакълудиди башламишай и ихтилат гзаф яргълал фена. Адан ажугълувал эхиз тежедайди хъанва эхир. Гъуълягъри чилеллай мукар тарашунилай гъейри, тарара авай кършарин мукарани какаяр, шарагар нез, абур буш баябанриз

элкѳуързава. Куларани абуру са мугни тазвач. Якѳин Алакѳулиди са шумуд гѳуѳлягѳ кѳена, амма абур гѳеле гѳаф амай.

Са арадилаѳ ихтилат кѳуѳгѳуѳрри-каѳ фена, гуѳ абуру гѳуѳлягѳар инсаф-суздаказ терг иѳида кѳван. Амма гатфари-зни гатуз абур кѳун регѳят кар туш. Абур кѳалин пешер авай кулара чуѳ-нуѳх хѳана жеда.

Гѳа гатфарин вахтунда кѳиле феѳи ихтилатдилаѳ гуѳгѳуѳниз, зун тамуз феѳи кѳван, зи рикѳел кѳуѳгѳуѳрар жагѳурун кѳвезва. Са сеферда тама зал кѳуѳгѳуѳррин еке хизан дуѳшуѳш хѳана. Абуру зал ихтибар авуна, чеб регѳятдиз кѳаз туна. За абур чили-на туна, машинда эцигна. Са аради-лай заз мад кѳуѳгѳуѳррин кѳве хизан жагѳана. Зун кѳвализ пуд чѳехи кѳуѳ-гѳуѳрни муѳжуѳд шараг гѳаз хтана. За и кѳуѳгѳуѳрар тадиз Алакѳулиди кѳвалахзавай багѳдиз тухвана, адаз багѳишна. Гѳуѳлягѳар кѳирмишдай и кѳушун акурла, Алакѳули сергѳятсуз шад хѳана. Инал багѳманчиди абуруз, азиз мугѳманриз хѳиз, вичихѳ авай кѳван хѳсан затѳар теклифна: ада ви-чин кѳушундиз нек, фу, як, газарар, гѳа гила дигмиш хѳанвай пѳинияр эцигна. Амма кѳуѳгѳуѳрри и затѳар саймишнач, чна абур векѳерин таядин мукѳув гѳана.

– Туѳн кѳанзавачѳѳа, ина авай гѳа-вадихѳ ни акала, дустар! – Алакѳули-ди кѳуѳгѳуѳррихѳ галаз, акѳуллу аял-рихѳ галаз хѳиз, рахунар авуна. – Зи умуд кѳек ава. Лѳанет хѳайи гѳуѳлягѳ-риз куѳ сарарихѳ авай гѳайбат кѳалу-ра кван!

Пакадин юкѳуз кѳуѳгѳуѳрри гѳуѳ-лягѳриз акси гѳужумар башламишна. Зани Алакѳулиди абуру вучзаватѳа, гѳа тамашаяр авуна. Чун кѳуѳгѳуѳ-ррин са хизандин геле кѳекѳвезва. Садра чаз акуна хѳи, гѳавадикаѳ ни чѳугуна, диде кѳуѳгѳуѳрди са гѳвечѳи мурмур авур хѳиз хѳана, кѳуѳгѳуѳрдин

шарагар бирдан вири са чкадал кѳватѳ хѳана, чилел илис хѳана, чеб чуѳнуѳхна. Са декѳикѳани арадай фенач, жигѳир-дал гѳуѳлягѳ малум хѳана. Гѳуѳлягѳ са геренда акѳвазна, кѳуѳгѳуѳр акурла, ам лап кѳурана. И легѳзеда кѳуѳгѳуѳрди кѳван хѳана акѳваз хѳанвай гѳуѳлягѳ-дин кѳамалаѳ кѳуна. Гѳуѳлягѳ дили

хъана, ада вичин яргъи беден, кърмаж хъиз, гагъ санихъай, гагъ масанихъай гъиз, кьуьгъуьрдин цацарай ацІанвай бедендал гъалчна. Ам кьуьгъуьрдин бедендиз кІас гун патал вичин зегъерлу свах акатдай чкадихъ къекъезвай, амма ахътин чка кьуьгъуьрдин чандикай жагъанач. Гъуьлягъди вичин беден, кьил гъинихъ вегъенатІани, абур анжах хци цацар алай кьуьгъуьрдин хамунал расалмиш хъана. Са гъвечІи вахтунилай гъуьлягъ зеррени юзун кумачиз, чилел яргъи хъана. Диде кьуьгъуьрди гъасятда гардандилай башламишна гъуьлягъдин зегъерлу кьил галай пад жакъвана галудна, беден галчІурна балайрин кьилив хутахна. Кьуьгъуьрдин шарагри чпиз гъатай ем, гъарда санлай кьуна, нез башламишна.

Гила Алакъулиди гагъ са жигъирдилай, гагъ маса жигъирдилай гъуьлягърин зегъерлу кьилер кІватІ хъийиз хъана. Ада а мурдаррин кьилерик гъил

кянач гъа! Абур яргъи тум галай хехиналди къаз дерин фурара кучудна. Адаз и зегъерлу кьилер багъда авай къущари кІуф яна нез кичІе хъана. Гъуьлягъдин сивин къавук квай юкъвай тІеквен авай сухан дибда зегъер авай кисе ава эхир.

Исятда Алакъули сергъятсуз шад я. Халкъди лугъудайвал: «КІвач эцигай чкадал емишдин тар экъечІдай» Алакъули буба гзаф рази я. Вучиз лагъайтІа, колхоздин багъдиз хийирлу къушар кІватІ хъхъанва, абур багъманчидиз багъларин бегъер артухаруниз куьмек гуда.

Кьуьгъуьрри багъда авай къван гъуьлягъар вири кърмишна. И гуьзел вагъшияр еке багъда вердиш хъана. Гъар зул атай къван, абур чпин цацарал алкІурна, хъуьтІуьн маканриз ичер тухуз Алакъули бубадиз аквазва.

– Твах, твах, дустар! И багъдин ичрик куь пайни ква гъа! – лугъуз багъманчи шад я.

Зульфигар Къафланов Юргъа Балкѝан

Къе аялриз «Юргъа балкѝан»
Чугу лагъанва.
Гъайиф текъвез рангарин чан
Къачу лагъанва.

Мадни — «хъурай балкѝанар куъ
Пурар алайбур.
Пурарни, эхъ, закѝалар хъиз,
Нуар авайбур!»

Ингъе гъарда вичин къайда
Шикил чѝугвазва.
«Юргъа балкѝан» жезва пайда,
Чарчел юзазвай:

Пурарилай Алид чѝугур
Балкѝан бицѝи я.
Амукъайтѝан Велид хатур —
Гъайван «къецѝи я!»

Ксус, зи цуьк

Ксус, зи цуьк, зи масан цуьк,
Бубадин рикI, гьевес, чан цуьк.

За ваз ислягъ ахвар хуьда,
Гуьгъ шадардай хабар хуьда.

Лаз гьетерин нурар хуьда,
Шагъ дагъларин шагъвар хуьда.

Ксус, ксус, зи лекъ бала,
За кьурурда ви гьекъ, бала.

За ваз лезги сегьер хуьда,
Дидедин хъвер – шекер хуьда.

Багъ-бустанар, никIер хуьда,
Пак накъварин бегьер хуьда.

Рагъ хьиз чими лайлай хуьда,
Хкахъ тийир кьул – цIай хуьда.

Ксус, бала, секин хъана,
Къарагъдайвал эркин хъана.

АЛАМАТАР

Жамиляди дикъетдив –
«5» я адаз къимет зи –
Рангаривди къагъаздал,
Кац чIугвазва аваздал:

«Пси, пси, хъсанди,
Акьуллуди, масанди
За ваз чими нек гуда,
ЧIагай партал-лек гуда.

Пси, пси, чан пси,
Заз кIан я ви ван, пси,

За ваз михьи яд гуда,
Хъсан шейэр мад гуда...»

Тамилади «петкадал»,
Тек са вичин мет къадай,
Дамахзава, тахъай хъиз,
Мез шадвиляй цавай физ:

«Жанавур я къуватдиз:
Пеленгни я суфатдиз,
Къвед хъиз иер тула зи,
Гъед хъиз иер «бала зи...»

Гуълнаради дудудиз,
Агудна хъиз хурудив,
Твар гузва лап гъилелай,
Кап алтадиз къилелай.

Мецел ала чІал вичин,
Къалурзавай гъал вичин:
«За ваз дуьз кІвал туькІурда,
Ана лампа куькІурда.

Вун ксудай месерни,
На алуькІдай пекерни
За ваз, дуду, гъазурда,
Гъатнан вун зи гъавурда?

Анжах вуна алаз хъиз,
Мука затІ-матІ амаз хъиз,
Кукуяр хух, дуду зи,
Хъуькъвер яру бубу зи.

Вун дуду туш, са лиф я,
Ваз акІ лугъуз гъайиф я.
Дуду, дуду, лиф дуду,
Агъа тадай циф, дуду...

Мег паталлай Сунади
Вичин цІару данадиз,
Чарарикай къизилдин,
Шарф хразва къезилдиз.

Адан мани, аялар,
Юзурдай куь хиялар,
Кхъида за мад гъилер,
Артухиз куь шадвилер.

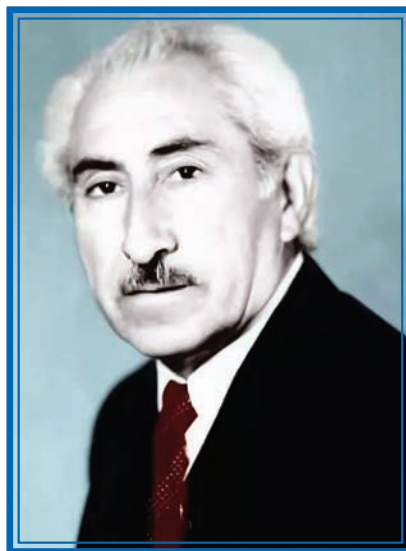
ЧИ ЮБИЛЯР

Абдулбари Магъмудов вичин эсерар гьикаядин жуьреда кхьей писатель я.

Лезги эдебиятда ам тийижир кас авач. КӀелдайбуруз адан хейлин гьикаяйрин ва повестрин ктабар таниш я: «Цуькверин кӀунчӀ», «Къавахар», «Чун стхяр я», «Пака хьша», «Тараз якӀв язава», ва масабур.

Лезги тамашачийриз А.Магъмудов бажарагълу драматург хьизни чиде. Адан «Къалабулух квай гатфар», «Фур атӀайди», «Вахар» тӀвар алай пьесаяр лезгийрин Гьукуматдин музыкалдинни драмадин театри сегьне-ламишнава.

А.Магъмудов Къурагъ райондин Агъа-Макъарин хуьряй я. Алай йисуз писателдин 90 йис тамам хъана. Лезги халкъдин патай еке гьуьрмет къазанмишнавай Абдулбари муаллимдин баркаллу юбилей чи лезги литературадин уьмуьрда еке вакъиа я. Гъайиф, ам вич амач, амма адан яратмишунри даим хайи халкъдиз къуллугъзава.

Абдулбари Магъмудов

СА СЕФЕРДА...

Са сеферда тарсарилай къулухъ, югъ мичӀи хъанмаз, бирдан кӀевиз гъарагъай ван акъатна:

– Э-гье-гъей! Тадиз вири инал кӀватӀ хьухъ! Вири!..

Гъарайзавайди Эвер гуниш ишаратир. Гъасятда акъатай Суалдин ишаратди теспача яз жузуна:

– Вуч хабар я? Вучиз кӀватӀ жезвайди я?

– Вак кІусни кѣалабулук акатмир. Вири атурай, ахпа лугѣуда, – секинар-на ам Точкади ва вичин патав адаз чка кѣалурна. Са декѣикѣани арадай фенач, вири кІватІ хѣана: элкѣвей Точкани, далдамдин кІар хѣтин Эвер гунин ишарани, мукал хѣтин Суалдин ишарани, чубандин тумпус хѣтин Кавычкаярни, кѣветхверар хѣиз сад садаз ухшар авай Кѣве точкани. Гѣатта Запѣтойни атанвай. Анжах тек са Запѣтой галай Точка атанвачир.

Кѣецихѣ кѣаю, гишин жанавурди хѣиз, кѣув язавай. Классдани са акѣван чимини тушир: кудайди кѣенѣтзавай.

Вири кІватІ хѣайила, Точкади, кѣуѣзуѣ итимди хѣиз, уѣгѣуѣ яна, яцІу, ифей сесиналди лагѣана:

– За кѣез са хабар гузѣа: и чи Эвер гунин ишарадиз кѣвел гѣидай са меслѣят ава. Де лагѣ, ваз вуч лугѣуз кІанзаѣатІа, – элкѣвена ам вичин патав дуѣз акѣвазнаѣай Эвер гунин ишарадихѣ.

– Юлдашар! – кІевиз, шуѣкІуѣ ванцелди рахана ам. – Зи кѣилиз цІийи са фикир атанѣа. Ша чна хѣуѣтІуѣн яргѣи ѣифер шаддиз, манияр ягѣиз, кѣуѣлер иѣиз акѣудин!

– Вучиз? Кѣуѣлер иѣиз чун вун кѣван кѣудур хѣанѣани? – хѣел атана Суалдин ишарадиз.

– Вуч герек я чаз кѣенин кѣан кѣене а ви хкадар авунар? ТахѣайтІа чаз маса дерди амачни?

И Эвер гудайдини Суалар гудайди сад-садахѣ галаз кѣадачир, абур гѣамиша гѣуѣжетра жедай. Ингѣе и сефердани.

– Я патахѣ мукал хѣтинди, за са гаф лагѣайла, вун барут хѣиз туѣнт жеда. Низ герек я а ви суалар? «Вучиз?», «Вуч паталди?» лугѣуз, вун шкѣакѣ хѣиз, чандилай алатдач. Жуван кІах хѣена ацукѣ. За жемятдин вилик цІийи фикирар, цІийи теклифар эцигзаѣа. Вун виридан векил яни кѣван?

– Я чарадан гъилевай лаш, ви рахунри чи руфун тухарзавач. Бес я вуна чаз гайи къван эвер гунар. Ша чун къенин къан къене авай гъалдикай, бес тежесвай ктаб-дафтардикай, мекъи классрикай рахан. Ваз кІанзава чна ина, женжел аялри хъиз, цІингаварна. Вучиз, вуч паталди?

– Де хъана, кІекер жемир куън, – секинарна эхир Точкади. – Къуй амайбурни рахурай. Дяведилай меслят хъсан затІ я. Низ вуч лугъуз кІанзаватІа, лагъ.

Яргъи рахунар хъанач. Рахайбуру суалдин ишарадин тереф хвена. Виридан фикир чир хъайила, Точкади лагъана:

– Квез вуч аватІа чидани, ша чун чаз акур-такурдакай, ван хъайи- тахъайдакай, пис ва хъсан кІелзавай аялрикай, чи къилел атай вакъиайрикай рахан.

Вири рази хъана. Анжах са Эвер гунин ишаради чуькъни авунач.

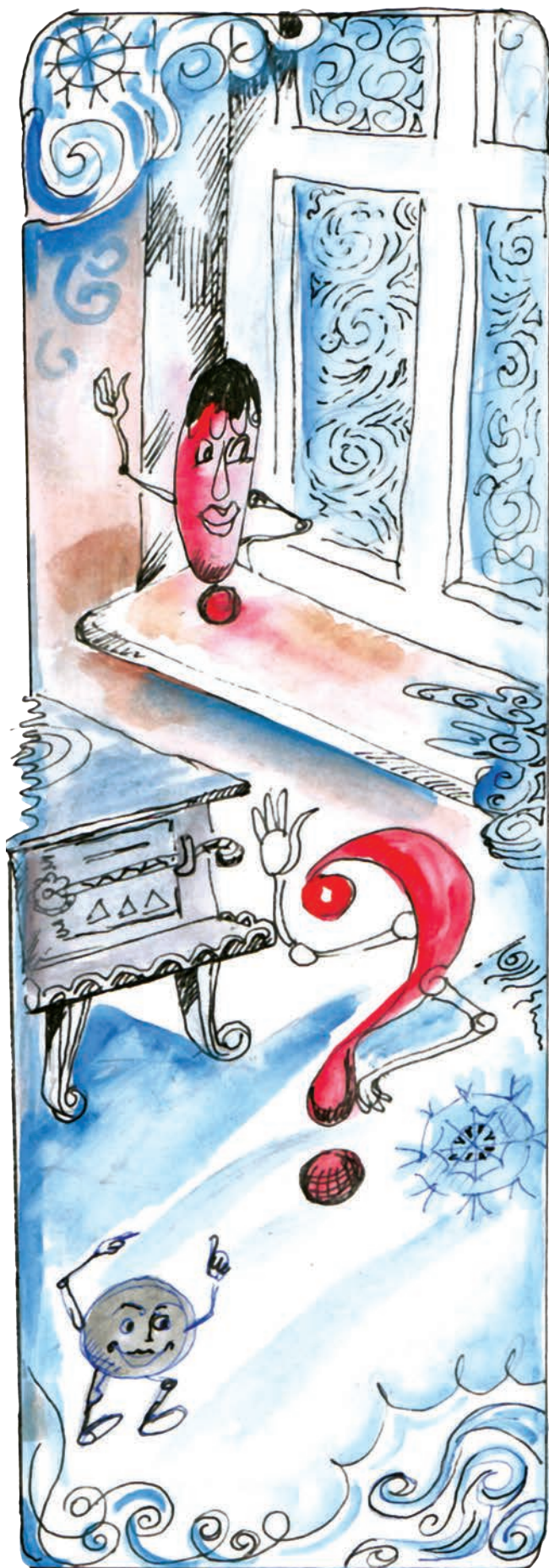
– АкІ ятІа, – лагъана Запятайди Точкадиз, – чи рекъик сифте гурар вуна кутур.

Точкади, туьтер ачухна, лагъана:

– Зун алапат жезвай са кар ава. Бязи аялри (зун гъвечІи классра кІелзавайбурукай рахазвач), чІехи классра авайбуруни диктант ва я упражнение кхъидайла, чун гъа ака- тай чкайрал эцигзава.

– Аялар амукуьуй, бязи студен- тризни чун дуьз ишлемишиз чизач, валлагъ, – алава хъувуна адан фикир Кавычкайри. – Ахътинбурни ава хъи, гуя чун са куьнизни герек авайбур туш.

– Им еке ягъалмишвал я, – ихти- латдик Къве точка экечІна. – Куьне садра фикир це. Гъар са предложе- ниедихъ акъалтІай са фикир авайди я. Ам куьтягъ хъайила, эхирда Точ- ка, Эвер гунин ва я Суалдин ишара

эциг тавуртIа, кхьенвайди какахъай хапIа хътинди жеда.

Гила за квез заз акур са агъвалат-дикай ихтилатда. Са хуьре са гада яшамиш жезвай. Ам акъван темпел тир хьи, адаз тарсар кIелиз эсиллагъ кIандачир. Са юкъуз абурун классда дидед чIалай диктант кхьиде къван. Кхьена и гададини.

Амма Точка гьинал, Суалдин ишара гьинал, Запятой гьинал, амай ишараярни гьинал эцигдатIа адаз чизвачир. Фагъумна, фагъумна темпелди. Ваъ, са затIни чизвач. Вучда? Чухвана ада сифте вичин пел, ахпа къам. Маса чара тахъайла, ада диктантдин эхиримжи цIарцIе точкаяр, суалдин ва эвер гунин ишараяр, запятойр, кьве точкаяр, кавычкаяр эцигна ва абурун кIаникай икI кхьена: «Гъарма вичин чкадал алад!»

Виридак хъуьруьн акатна. Сада руфун къуна, сада къвалар къуна, темпелдал бегъем хъуьруьнар авуна.

– Агъ женжел! – гъарайна Эвер гунин ишаради.

– Эхир гьикI хъана? – хабар къуна Суалдин ишаради.

– Эхир гьихътинди хъанатIа, квез чир хъун лазим я: яна муаллимди адаз вижевай «къвед».

И арада Кавычкайризни са вуч ятIани лугъуз кIанзавай, амма Эвер гунин ишарадалди адаз акъваз лагъана, буйругъ гана.

– Акъваз! Квез лугъудай вуч авайди я, кесибар! Куьди чарадан гафар авайвал тикрарун я. Туьтуькъушар я куьн! Попугаяр! Гъа-гъа-гъа!

– Вучиз чун анжах чарадан гафар хълагъдайла ишлемишда? – кефи хана Кавычкайрин. Бес халкъдин мисалар кхьидайла, газетрин, журналрин, ктабрин тIварар кхьидайла, чун бакара къвезвачни? Месела,

«Лезги газет», «Кард» журнал Кавычкаяр галачиз кхьин гъалатI я.

Фадлай Запятойдиз вичел нубат атана кIанзавай. Ингъе, адални нубат атана:

– Бязи аялри фикирзава хьи, гуя запятой гьинал эцигайтIани,

предложениедин мана дегиш жедач. Им дуъз фикир туш. Жуван гафар за зи кьилел атай са дуъшуъшдалди субутда. Яб це. Алатай вапра чи кьуд лагъай классда сочинение кхьида кьван. Вич лугъумир, инани кӀелунал рикӀ алачир са гада авай. Адан сочинениеда гафарилай гъалатӀрин кьадар гзаф тир. Муаллимди адаз, гъелбетда, яру карандашдал: «сад» эцигна туна. КӀаникай ихътин гафарни кхьена: «Итим хъухъ буба хътин, авам жемир». Муаллимди адавай дафтар бубадиз кьалурун истемишна. Гъелбетда, аялди ам бубадиз кьалурнач, амма сивяй лагъана: «Къе заз муаллимди буба хътин авам жемир» лагъана ва мад зун адан тарсаризни хъфидач».

И гададин буба камаллу кас хъана. Совхоздин кьилин агрономвиле кӀвалахзавай ам хуьре виридаз гъуьрметлуни тир. Гададин гафар рикӀиз такӀан хъанатӀани, ада чукъни авунач, амма тарсарихъай атӀун тавун кӀевелай тагъкимарна. Пакад юкъуз фена ам мектебдиз, гъа муаллимдин кьилив, ва ада хци лагъай гафар хълагъна. Муаллим агъвалатдин гъавурда акъуна ва ада гададин бубадин фикир сочинениедин эхирда вичи кхъей гафарал желбна: «Итим хъухъ буба хътин, авам жемир».

– Ви хци, – гъавурда туна муаллимди буба, – вичин зайифвиляй запятойдиз фикир ганач, ада зи гафар и манада аваз хълагъна: «Итим хъухъ, буба хътин авам жемир».

Хкет Квахъна

Чигъ-чигъзава чи рақари,
 Чагъанди хъиз,
 Аци-бацн аватнавай
 Къажгъанди хъиз.
 Чигъ-чигъ квахъна –
 Рақариз ягъ ягъун хъана,
 Аваз амач –
 Гуя ч!агъан юргъун хъана.
 Къил алудна за къажгъандин –
 Хкет катна.
 Къил агъузна за пашмандиз,
 Хифет квахъна.
 Сугъулвили заз тайзава,
 Кар хъанач зиди.
 Машмаш тарай гъарайзава
 Аци-бациди.

К!ек Буба

Къалиянда туътуън твазва
 Ч!ехи бубади.
 Туп-туп гумар,
 Туътер къазва ч!ехи бубади.
 Уъгъуъ-уъгъуъ! Хкатзава
 Лап къавун ч!ере.
 Уъ-уъ, уъ-уъ! Ч!ехи бадиз
 Зил къазва к!екре.
 – Писпи яни къалиян ви
 Лирлияр ягъиз?
 Вун к!ек яни, ч!ехи буба,
 Уъ-уъ-яр ягъиз?

КЪУЪРЕН МАРФ

Паркбулдикай таж къуна,
Сейрдиз фена къуър-хала.
Марф акатна хабарсуз,
Лекъверикай вир хъана.

Хъуърезва къуър, адаз марф
Са чарчар хъиз аквазва.
Ири, къайи стІалар
Къвез паркбулда акъазва.

Са сеферда кацин тум
Къуна лугъуз хатадай,
Чуьнуьх хъана зун пипле,
ТахъайтІа зун гатадай.
Са арадлай зи патав
Са гъвечІи къиф атана.
ХъиткъитІ кутаз, кІвачин кІан
Тумуналди гатана.
Ахпа къифре цІирцІирна:
«Къягъмир кацик, а кацин
Терефдал зун алазва,
Йифди-югъди зунни кац
Чуьнуьх-гумбатІ къугъвазва.

Бедрягъ дана

Ксус, зи хва, ксус, бедрягъ,
Вакай верчер хъанва кирагъ,
Дидедин.
Къиле вин гар, кІвачера звер,
Дидедин.
Вирида вал ийизва хъвер,
Дидедин.
Ваз еб чидач, ваз къеб чидач,
Дидедин.
Ваз я тариф, я себ чидач,
Дидедин.
Ина-ана эцягъиз къил,
Дидедин,
Надинжвилер хъанва са цІил,
Дидедин.
Дуьдгъвер алай фаз мез гана
Айнадин,
Хух ийизва чими тІуна
Данади.
Экуьнахъ ам
Мад гъаятдиз екъечІна.
ГъвечІи бедрягъ
Мад шулугърив эгечІна.
— Диде, заз куьз баде авач,
За вучин?
Заз бадеди тІунутІ гузвач,
За вучин?
Баде авач,
Гъавилай зун бедрягъ я,
Вун нехирда,
Зун гъаятда куьлягъ я.
— Баде кІанда! —
Гъарайзава данади.
— Бадеяр хъун
Адет авач данайриз.
Абур жеда
Рушаризни гадайриз.
Кали мез гуз,
Данадин мег эвягъна.
Катна дана,
Жагъунда къил эцяна.

Чехи бубадиз
Атанава хъел.
Квахънава аса
Галамачиз гел.

Галамач аса
РакIарин кьулухъ.
— Ни авурай бес
Гила заз кьуллугъ?
На чукъзавач хьи,
Зи хтул Иса,
Гьиниз фенатIа
Чидачни аса?

— Чида, акуна,
Гам гурла маса,
Бадеди храй,
Куьмек тир аса
Фидайла хуьрйй.

АтIа жагъуна
За чуйнуьхна ам,
Ви аса, буба,
Маса гумир гам,
Ая са туба.

"МЕРДИМАЗАР" МАНАТ

(ХКЕТ)

– Уь-уь-уь, хандин хьурта-
лай заз са манат жагъана!

– Къала кван, иниз гъваш,
якъин, ам хандивай аватнавай-
ди я, – лагъана кимел ацукъна-
вай хандин нуькерди.

– Гъидач, – лагъана, кIек кат-
на. Халкъарик хъуьруьн акатна.

Нянихъ нуькерди агъвалат
хандиз ахъайна. Ханди нуь-
кердиз себ гана, гъина аватIани
жагъурна, кIек вичин къилив
гъваш лагъана.

Къурал ахцухъна, секин
хъанвай кIек нуькерди тавхана-
да ацукънавай хандин мукъув
тухвана, вичи адавай къахкъуд-
навай манатни хандин вилик
эцигна.

– Уь-уь-уь, хандин утагъдин
экуьвал аку тIун! – лагъана гъа-
райна кIекре.

Пул тадиз жибинда туна,
са вуч ятIани лугъуз кIанзавай
хандин сивяй гаф акъатдалди,
кIекре мад гъарайна:

– Уь-уь-уь, хандин нефсинин
къанихвал аку тIун!

Хандин мугъманар чеб чпиз
килигна.

– АтIутI адан гардан, вегъе-
дайвал къажгъандиз!

– Уь-уь-уь, хандин къарар-
дин адалатлувал аку тIун! – жа-
ваб гана кIекре.

Хандин мугъманар и гафар
чпиз ван тахъайдай къаз алахъ-
на.

Хъел кваз, нуьквердин гъи-
ляй акъудна, кIек ханди вичин
гъилелди тукIуна.

– Уь-уь-уь, хандин турунин гъайбат аку тІун!

– Твах ам цІун кІвализ, ругуг лагъ тадиз, – эмир гана ханди.

– Уь-уь-уь, хандин гъамамчийрин викІегъвал аку тІун! – лагъай ван галукъна тавханада авайбурун япарихъ са шумуд декъикъадила.

Им, кудаь яд иличиз, кІек чухвазвай вахт тир.

Ахпа къажгъандал звал къведай ван акъатна. Гила кІекрен кар дуьз хъана лагъай хиял фена хандин рикІай. Ам уьзуьагъвилелди мугъманриз килигна.

Бирдан ам мад уь-уь-дин сесини къарсурна:

– Уь-уь-уь, хандин къазанханаьрин къизмишвал аку тІун!

Гила хандик ажугъдила гъейри теспачавални акатна. Адаз мугъманрихъай утанмиш хъана.

– Ам гъикъван ргада, икъван гагъди ам тахъана амайди яни? – лугъуз ханди ашпазрик тади кутаз хъана.

Ашпазрини кІек ленгердиз кІукІ алаз экъянавай ашдин винел эцигна, мугъманрин вилик гъана.

– Уь-уь-уь, и зун авай дагъларин къакъанвал аку тІун! – гъарайна кІекре.

Гъикъван ханди теклифар-буюрар авунатІани, мугъманри кІекрек гъилни кянач. Эхирни ханди ам вичин вилик чІугуна, къанихвилелди нез башламишна.

– Уь-уь-уь, хандик квай каш аку тІун!

Белки са декъикъани арадай фенач жеди, ажугъламиш хъанвай ханди кІек тахъай мисал авуна.

Амма уь-уь-дин ван акъвазнач.

– Уь-уь-уь, хандин къенерин мичІивал аку тІун!.. хандин рикІин гъвечІивал аку тІун!.. хандин туькъуьлдин чІехивал аку тІун, – лугъуз кІекре са къатда гъарагъиз хъана.

Хандин ийир-тийир хъана. Эхирни ада зурба къетІивилелди нуькердиз лагъана:

– Къарагъ, къачу жуван тфенг, ша захъгалаз хъуртал; зун къециз экъечІа, кІек пайда хъунни, вуна адаз цІай це.

– Уь-уь-уь, хандин фендигарвал аку тІун!

Са акъван вахт алатнач, жемьтдиз сифте «къамм!..» авуна ружа акъатай ван, ахпа «уь-уь-уь, хандин ажалдин мукъвалвал аку тІун!» ван атана.

Налик Ферзалиев

Къазар

- Лацу къазар, ягъиз «къа-а»
- Къаа! Къаа!
- Гъиниз физва, десте яз?
- Яааз! Яааз!
- Физвани нез таза къаз?
- Къааз! Къааз!
- АкІ ятІа, вач тади кваз!
- Квааз! Квааз!
- Тамуз фимир гъа, акъваз!
- Къваз! Къваз!
- СикІ гъазур я куь туьд къаз!
- Къааз! Къааз!

ИМРАН ВА КЛЕК

Гишин хъана, нисин яз,
Имран кІвализ хтана.
Дуьдгъер алтадна адаз,
Дидед са чІук фу гана.

Ам а фан чІук гъилеваз,
Фена гъенел мад къугъваз.
Дамахдин звар пелеваз,
Гъазур хъана ягъиз кІас.

Цару кІекрез акуна,
Имранан фаз темягъна.
КІуф ягъана, къачуна,
Катна, са гъиниз квахъна.

Пагъ атІана амукъна,
Гъиляй текъвез мад са затІ.
Имранахъ дуьз галукъна,
КІекре авур ягъанат.

Шел акатна Имранак,
Вуч хъийида – чин тийиз.
Хтана ам, гатаз рак,
Шикаятна дидедиз.

Темен гана, алахъна
Секинариз диде ам.
– Хгуда мад, – лагъана, –
АтІуна за кІекрен къам.

– Ваъ, – лагъана Имрана, –
– Заз зи фан чІук хкІанда.
ГъвечІи бицІек датІана
Шехъиз хъана айвандал.

Чара атІай дидеди,
Къуна хцин гъил, гъана,
Къалурна рак демекдин:
– Де гъахъ, къахчу, – лагъана.

Шехъ хъувунач илигна,
ИкІ хъайила, бицІекди.
Сад ам гъаниз килигна,
Садни – чиниз дидедин.

Анавай кІек акуна,
КичІе хъанвай Имраназ.
ГъакІ мурмурар хъувуна:
– Гишинзамач хъи мад заз...

ХАЛКЪДИН СИВИН ЯРАТМИШУНАР

Лайлаяр

Вун дидедин гъунгуь я,
Столдаллай гуьзгуь я.
Гуьзгуьдин къаб гимиш я,
Вун чаз ширин емиш я.
Тер-тер акъваз
Бах хкведалди.
КІвачел акъваз
Дах хкведалди.

Цар-булур-бутІ,
Диде хърак физва.
Бар булур бутІ
Къуьлуьн гурга гъизва.

Цар-булур-бутІ,
Диде цуриз физва,
Бар-булур-бутІ,
Фири нек ваз гъизва.

Цар-булур-бутІ,
Яъ ЦицІигъиз физва,
Бар-булур-бутІ,
Ваз кицикар гъизва.
Цар-булур-бутІ,
Бар-булур-бутІ!

Къез чидани?

Клекрен уь-уь

Гзаф вахтар идалай вилик клекер тамун ничхирар тир. Сифте яз абур 3 агъзур йис идалай вилик Индияда кІвалинбуруз элкъуьриз башламишна. Делилни клекери югъ малум жедайла уь-уь-яр ягъун тир, техникадикай хабар авачир, сяттер гъеле арадиз акъат тавунвай вахтара, экуьнахъ фад къарагъун патал клекрен уь-уь чарасуз тир. Югъди зегъмет чІугуна, юргъун хъана ксай инсанар экуьнахъ вахтунда гъамиша ахварай аватдачир, са къадар йисар фейила, вечрен, клекрен як, какаяр инсанри нез башламишна. Сифте и адет кутурбур дегъ замандин Европадин агъалияр я.

Адет тирвал, тІебиатда гъар са къушарин жинсини чпин чка тайинарда, чпиз недай шар-пепе жагъурдай чка, какаяр хадай, цицІибар ахъайдай чка тайинарда, къунвай чка вирида къуватар садна хуьда, ва ам хуьн патал гагъ-гагъ дявер, женгерни арадал къведа. Амма ахътин жуьредин женгер, къал-макъалар къушарин жинс давам хъун патал гзаф хаталу крар я. Гъавилай клекер чна – инсанри ккІунал рикІ алайбур яз къазватІани, яз акІ туш. Абур рикІин къеняй ислягъал кІани ничхирар я. Абурун уь-уь-ярни «алат чалай, им чи чка я, чаз къал-макъал герек туш» – лагъай чІал я. Мадни «куьне чал дяве алтІумарайтІа, чун куь гъилай ажуз туш» лагъай чІал.

Са гъаятдай уь-уь ягъайла, муькуь гъаятра-мягълейрани вири

клекери уь-уь-яр ягъиз башламишда. Вучиз? Куьз лагайтІа абуру сада садаз и жуьреда жаваб гузва, чеб алай чка чирзава, чеб демекдин иесияр тирди къалурзава, чеб верчерин сагъибар тирди тестикъарзава. Уь-уь-уь! – и гъаятдани клек ава, верчер хуьдай аскер ава, иниз кам къачумир, гъа алай чкадал акъваз, уь-уь-уь!

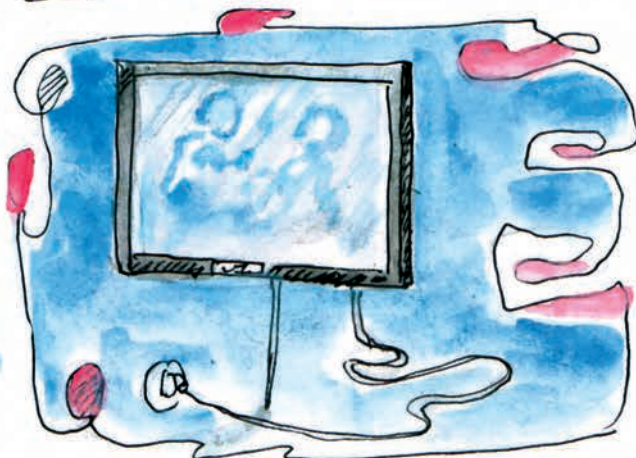

Мислалар

Вуч я, къуд кІвач кватІани,
Къекъвен тийиз къуллугъдай?
Яр-дуст, хзан кІватІна хъиз,
Абурун юкъва ацукъдай?
КІвачерни чин – беден я,
Берекатдин мяден я.

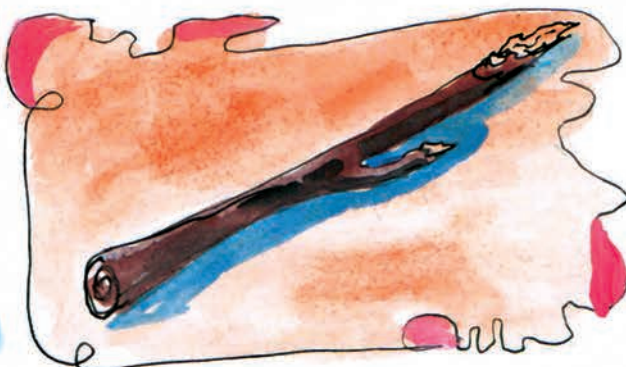
Маниярни лугъуда ваз,
Хкетарни ахъайда.
Вири дуънья къалурда ваз
Вичин мичІи дакІардай.

Аялдизни табий я кас,
Мум хъиз сиве вижевай.
Баде акур, авачир сас,
Адан гъилер ичІе я.

Заз балкІан я къугъвадайла,
Зи данадиз чІал я ам.
Ам вуч хъурай? ... я ам.

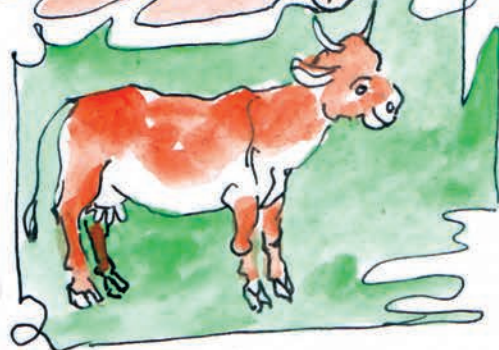
Ам галачиз, куъчеда зун
 Жеда пашман, жеда суџ.
 Акурла, хуш хъуьреда зун,
 Ам зи къунши я, зи

Гъатнава марф зи хъиле,
 Къав алай тІвал зи гъиле.
 Къежира, марф, жедатІа,
 Килигин вуж шедатІа.

Я гамиш туш, я яц туш,
 Я балкІан туш, яз мал я.
 Гъаятдавай ругъвац туш,
 Ам нек гудай чаз ... я.

Лепедикай гуьлуьт храз,
 Йисаралди кух жедач.
 Йифди-югъди вацІарни хъваз,
 Аждагъан я, тух жедач.

Къиметлу насиъятар

1. Тахсирдилай гъил къачун тІалабдайла, вилериз килигиз рахух.
2. Куь рикІ ацукъай шиирар гъамиша хуралай чира.
3. Багъри ксарин мурадрикай ягъанатар ийимир.
4. Жезмай къван гзаф кІела, кІелуни ви зигъин, къатІунар артухарда.
5. Телевизор, компютер хъсан затІар ятІани, абурун лукІ жемир. Яр-дустунихъ, къуни-къуншидихъ галаз алакъаяр къиметлу я.
6. Гъи жуьредин куьмек вавай къвалав гвайбуруз гуз жедатІани гъайиф къвемир, бубайрин мисалда «хъсанвал авуна гъуьлуьз гадра» лугъузва.
7. Чара амай къван гагъда бурж къамир, буржари инсандин мефтІериз гуж гуда.
8. РикІел атай, рикІиз кІан хъайи къван вири крар ийиз алахъмир.
9. Виликамаз фагъум-фикир авуна планламишай крар къилиз акъудиз регъят жеда.
10. Жувай акъатай гъалатІ бедбахтвалвал хъиз къабулмир, гъалатІрини тежриба артухарзава.

ISSN №0206-7978

Кард

6/2021

ноябрь – декабрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информации и печати
Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)
А. Кардаш
А. Исмаилов (зам. гл. редактора)
З. Кафланов
К. Акимов

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

На обложке коллаж из работ художников
М. Муталибова и А. Джабраиловой

Формат 60x84 ¹/₈.
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 2,98.
Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 16.12.2021 г.
Тираж 359 экз.
Заказ № 1151.

Типография:

ООО «Издательство «Лотос».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - ПМ991.

Цена свободная

